

Dnr.nr: Ku2018/01470/KI

Mottagare:
ku.remissvar@regeringskansliet.se

Handläggare:
Linda Bergfeldt
e-post: linda.bergfeldt@afasi.se

Yttrande över Läsdelegationens betänkande Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället SOU 2018:57

Afasiförbundet i Sverige

Afasiförbundet organiserar cirka 3400 barn, unga och vuxna med afasi eller språkstörning och deras anhöriga. Språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som påverkar talet, språkförståelsen eller användningen av språket. Talknuten är vår verksamhet för barn, ungdomar och vuxna med språkstörning och deras anhöriga.

Sammanfattning

Afasiförbundet/Talknuten är positiva till läsdelegationens betänkande och på det stora hela ställer vi oss bakom förslagen. Vi hade dock velat se en fördjupad diskussion utifrån barn med olika funktionsnedsättningar utifrån ett universellt utformat lärande och läsande.

Afasiförbundet/Talknuten tycker att det är bra att Läsdelegationen framhåller att:

- barn läser och lär sig läsa på olika sätt
- det är viktigt att omgivningen förstår att barn läser på olika sätt
- det inom respektive verksamhetsområde finns kompetens på barns läsutveckling
- användning av ljudböcker kan väcka elevers läslust
- elever med lässvårigheter kan behöva anpassade läromedel i form av talböcker

Vi hade dock velat se en djupare problematisering av språklig utveckling, kognition och perception i förhållande till läsning, läskapacitet och läsmotivation. Vi hade även velat se ett större fokus på bild då många med språkstörning är bildstarka samt på ytterligare fler sätt att läsa. Exempelvis finns det en grupp med barn och unga som språkstörning som använder TAKK eller Teckenspråk för döva.

Om Språkstörning

Språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som innebär att ett barn som i övrigt har en normal utveckling och normal hörsel inte tillägnar sig språket som förväntat.

I förskoleåldern är det 5 till 8 procent som har någon form av språkstörning. Internationella och svenska undersökningar visar att 1 till 2 procent av barn i förskoleåldern har en grav eller mycket grav språkstörning. (Nettelbladt & Salameh 2007 och Ors 2003).

Språkets olika områden

Form – Formen (fonologi och grammatik) har med uttal och grammatik att göra. Det handlar om att kunna forma ljuden så att alla ljuden i orden kan uttalas, att böja orden rätt, att sätta dem i rätt ordning, att bygga meningar. Det innebär också att kunna höra skillnad på ord för att kunna göra skillnad mellan olika språkljud.

Innehåll – Språkligt innehåll (semantik) är begrepp och ordförråd. Det vill säga de ord, uttryck och meningar man förstår och kan. Om ett barn har svårt med språkets innehåll kan det till exempel ha ett litet ordförråd, svårt att plocka fram ord ur minnet och att sortera och kategorisera ord som hör ihop eller svårt att förstå instruktioner.

Användning – Hur användningen (pragmatiken) av språket går till är själva grunden för språket. Det innebär att det finns en mängd regler för hur vi kommunicerar och som gör att kommunikationen eller samspelet med andra underlättas. Det handlar om turtagning, att hålla en röd tråd i samtalet, att kunna ta den andres perspektiv, att ha en vilja att kommunicera, att ställa frågor, att förstå hur mycket motparten behöver veta för att kunna förstå budskapet.

En språkstörning visar sig inom ett, två eller alla tre av ovanstående områden. Den som har en grav språkstörning har svårigheter inom alla tre områden eller möter omfattande hinder inom ett av dem. Språkstörning kan förekomma med andra funktionsnedsättningar. Många som har språkstörning har även dyslexi och/eller autismspektrumdiagnoser, ADHD/ADD. Det gör att språk, läsning och språklig förmåga ofta samverkar på ett komplext sätt med kognitiva och perceptuella funktioner.

Vid flerspråkighet uppträder en språkstörning i båda språken.

Medfödd språkstörning, liksom de diagnoser som ofta uppträder i kombination med språkstörning, är ärftliga. Många föräldrar till barn och unga med språkstörning har därför själva språkstörning. Det kan ibland göra det svårt för föräldrar att stödja sina barns läsutveckling. Det är därför väsentligt utifrån ett demokratiskt perspektiv att samhället tar ett stort läsansvar för barns läsutveckling.

Utgångspunkter vid läsning och språkstörning

En språkstörning påverkar många delar av språket och därmed läsning och läsförmåga.

Att lära och minnas

Med en språkstörning behövs många fler repetitioner för att lära in begrepp och fakta. Språkstörningen gör det svårare att lagra kunskaperna på smarta sätt, med kopplingar till andra begrepp och fakta. Många har ett begränsat arbetsminne vilket innebär förmågan att lagra och bearbeta information för stunden. Det påverkar både förmågan till språklig bearbetning och förmågan att hålla siffror i minne och matematisk problemlösning. När ett barn ska lära sig läsa kan det vara svårt att sätta ihop bokstavsljud till ord, att sätta ihop ord till meningar och att läsa och förstå ord man inte känner igen. Det kan också vara svårt att "läsa mellan raderna". Klockan kan vara svårt att lära sig då tid är abstrakt och kan vara svårt att förstå sig på. Tidsuppfattning kan även en del ha svårt med.

Skolan

Barn i förskoleåldern som har en grav språkstörning har oftast kvar sina svårigheter i skolåldern, men då kan de se annorlunda ut. I stället för svårigheter med uttal och meningsbyggnad kan de visa sig som olika slags läs- och skrivsvårigheter. En språkstörning får olika konsekvenser för lärandet och utvecklingen. I dagens skola (Lgr11) förväntas eleven ha analysförmåga, kommunikativ förmåga, förmåga att hantera information, begreppslig förmåga och metakognitiv förmåga. För dessa förmågor behöver barnet behärska språket väl. Den språkliga miljö som skolan innebär tar extra mycket energi för ett barn med språkstörning.

Språkliga svårigheter samt läs- och skrivsvårigheter gör det svårt för elever med språkstörning inom skolans alla ämnen eftersom läsandet och den språkliga förmågan är en stor del av all undervisning i skolan.

Det gör att många barn inte har så mycket kraft och energi kvar till att läsa eller göra läxor efter skoldagens slut. Loven behöver ofta få vara lediga/fria från krävande aktiviteter för att barnet ska kunna återhämta sig. En skoldag och skolarbete tar långt mer tid och energi och anspråk av ett barn med språkstörning än för andra barn.

Svårigheterna kan även stänga ute barn och unga med språkstörning från kulturliv, fritidsaktiviteter och andra samhällsengagemang.

Bildstarka

Många som har en språkstörning är bildstarka. Bilden och bildens betydelse är därför viktig att ta med som perspektiv när läsning, läsförmåga och läsutveckling diskuteras. Bilder och/eller bildstöd är viktigt för barn genom hela uppväxten. Ofta används och kopplas bilder samman med läsning för yngre barn. Litteratur och texter för äldre barn innehåller få eller inga bilder. Bildstöd plockas bort. Det är ett misstag i förhållande till barn och unga med språkstörning.

Att läsa med öronen

Tal- och ljudböcker tillhör de vanligare anpassningarna för barn med språkstörning och dyslexi. Eftersom många barn med språkstörning har svårt att bearbeta ljud och språk kan denna anpassning vara otillräcklig. Att läsa med öronen är för många av dessa barn djupt tröttnande och behöver kompletteras med möjlighet att läsa på andra sätt, genom bilder, film, genom att läsa och lyssna samtidigt och olika kombinationer av mediala uttryck.

Afasiförbundets synpunkter

3. Små barns språkutveckling

För barn med språkstörning är den fonologiska medvetenheten oftast låg. Kopplingen mellan ljud och bokstav är inte automatiserad och därmed är det svårt att lära sig att läsa eller få ett flyt i läsningen.

Läsdelegationen skriver om vikten av upptäckt och insatser i skolan. Arbetet med att upptäcka och scanna av kommande läsförmåga bör scannas av ännu tidigare, redan i förskolan, menar Afasiförbundet. Det finns tester och läsinlärningsmetoder som gör det möjligt att hitta barn i riskzonen för dyslexi och läs- och skrivsvårigheter innan barnet fått sin första undervisning i läsning.

Att tidigt upptäcka och sätta in tidiga insatser är avgörande för barn med exempelvis språkstörning, dyslexi och/eller läs- och skrivsvårigheter. Det krävs tidiga riktade insatser i form av ett strukturerat arbete med beprövade metoder.

4. Läsning i skolan

Lärarnas kompetens kring funktionsnedsättningar i förhållande till läsinlärning, läsutveckling och litteraturundervisning är oerhört viktig. Utbildningen inom neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inom det specialpedagogiska lyftet är efterlängtat. Räkna-, läsa, skrivgarantin kommer underlätta tidig upptäckt.

Läraren måste ha tillräckliga kunskaper om funktionsnedsättningar och specifika lässvårigheter för att snabbt kunna identifiera och förstå

när en elev är i behov av extra stöd. Läraren bör då ha kunskap att omedelbart agera genom att:

- sätta in åtgärder innan eleven halkar efter i skolarbetet och förlorar självförtroendet
- initiera en utredning för att ta reda på mer om elevens svårigheter och förmågor

5. Skolbibliotek och läsning

För elever med språkstörning och lässvårigheter/dyslexi fyller skolbiblioteken en väldigt viktig funktion. Bemannade skolbibliotek och kunnig personal är viktigt för att stärka upp barn och elevers möjlighet. Det blir extra viktigt i socioekonomiskt utsatta miljöer, flerspråkiga miljöer och när föräldrar har egen funktionsnedsättning.

Personal på skolbibliotek ska ha kunskap om stöd och anpassningar som elever med olika funktionsnedsättningar behöver och kunna visa vad som finns att tillgå i form av hjälpmedel och andra lösningar exempelvis appar.

Afasiförbundets anser också att det är viktigt att skolbiblioteksverksamheten definieras i lagstiftningen. Alla elever ska ha rätt till bra och likvärdiga skolbibliotek.

6. Läsning på fritidshem

Det är bra om fritidshemmen och fritidsklubbar involveras i arbetet med att främja barns läsning. Men vi anser att det är viktigt att läsningen på fritidshem/fritidsklubbar är lustfylld och erbjuds på det sätt som barnet föredrar. Barn kan stimuleras till läsning genom dataspel, spel, serier, ljudböcker, högläsning och även genom textade film/audiovisuella medier där undertexten är på en lagom utmanande nivå.

Fritidshemmet/fritidsklubben ska handla om att väcka barns läslust och locka till vidare läsning. En känsla av tvång eller utsatthet kan få motsatt effekt för elever med språkliga svårigheter och lässvårigheter. Situationen, tilltalet, stämningen och miljön spelar stor roll.

Personal på fritidshem måste ha kompetens om läsfrämjande insatser, men också om elevers olika förutsättningar att läsa och om deras behov av stöd och anpassningar.

7. Läsning på lov

Språkliga svårigheter samt läs- och skrivsvårigheter gör det svårt för elever med språkstörning inom skolans alla ämnen eftersom läsandet och den språkliga förmågan är en stor del av all undervisning.

Det gör att många barn inte har så mycket kraft och energi kvar till att läsa eller göra läxor efter skoldagens slut. Loven behöver ofta vara

helt lediga för att barnet ska kunna återhämta sig. En skoldag och skolarbete tar långt mer tid och energi och anspråk av ett barn med språkstörning än för andra barn. Det gäller i hög grad även barn med andra funktionsnedsättningar som autismspektrumdiagnoser och ADHD/ADD.

Läslov är därför ett begrepp som verkligen kan diskuteras. Särskilt när läsning vid lov kopplas till olika former av belöningssystem i skolan, vilket Afasiförbundet/Talknuten erfar är vanligt. Läsandet blir ett tävlingsmoment och riskerar att upplevas stressande. Det som är roligt och uppmuntrande för ett barn är stressande och skapar oro hos ett annat.

Barn med språkstörning och andra funktionsnedsättningar behöver ges möjlighet att lyckas och känna sig lyckade i förhållande till läsning. Läsning vid lov kan för många av dessa barn innebära stjälp istället för hjälp. Läser barnet vid lovet får de inte den vila och återhämtning som de så väl behöver. Läser barnet inte vid lovet blir det kännbart psykosocialt och det är nära tillhands att uppleva ett misslyckande. Det tål att påminna sig om att läsning som är återhämtande och ger energi för ett barn tar enorma mängder energi och skapar stress för ett annat barn. Det finns barn med språkstörning och andra funktionsnedsättningar som får ägna timmar åt att läsa en text som för andra barn tar en kvart i anspråk.

Det gäller därför att läsning på lov får en helt annan grad av anpassning till barn som har stora svårigheter med läsning, språk, minne, koncentration och så vidare. Kanske kan ett läslov också vara ett YouTube-, film- eller spellov? Många barn som har ett intresse för exempelvis dataspel läser en hel del när de spelar. Att läsa undertexter till filmer ger också lästräning.

Det är viktigt att våga granska lästräning utifrån ett normativt perspektiv, vad anses högt och lågt? När det gäller barn med språkstörning är det viktigt att titta på målet och inte på metoden för att ta sig till målet. Lösningar som är lite "utanför boxen" erbjuder ofta den möjliga vägen, vare sig det gäller läsning eller andra frågor.

8. Bibliotek och läsfrämjande

Att antalet biblioteksenheter fortsätter minska oroar Afasiförbundet/Talknuten. Bibliotek bör finnas överallt. Tröskeln för att besöka ett bibliotek ska vara låg. Det ska upplevas som lätt och möjligt att kunna delta i aktiviteter, låna böcker eller få information om Legimus och talböcker på ett bibliotek. Sätten att få Legimus måste för övrigt också breddas så att det går att få på andra sätt än genom ett biblioteksbesök.

I många mångkulturella stadsdelar utgör biblioteken en samlingspunkt för barn och unga. Biblioteken gör där även ett stort

och viktigt socialt arbete för barn och unga. De erfarenheter som gjorts och görs inom dessa bibliotek kan mycket väl användas i framtida utveckling av biblioteken och deras roll för barn och ungas läsande.

Precis som skolbibliotekarien bör personalen på folkbiblioteken ha kunskap om stöd och anpassningar som personer med olika funktionsnedsättningar har.

9. Läsande förebilder

Medfödd språkstörning, liksom de diagnoser som ofta uppträder i kombination med språkstörning, är ärftliga. Många föräldrar till barn och unga med språkstörning och dyslexi har därför själva språkstörning och dyslexi. Det kan ibland göra det svårt för föräldrar att stödja sina barns läsutveckling. Det är därför väsentligt utifrån ett demokratiskt perspektiv att samhället tar ett stort läsansvar för barns läsutveckling.

Många ideella organisationer, studieförbund och folkhögskolor arbetar idag med läsfrämjande insatser. Det är viktigt att de får resurser för att kunna fördjupa sina arbeten och sprida kunskap om dem.

10. Uppföljning av och samverkan kring barns och ungas läsning

Uppföljning och samverkan är viktig. Vi anser att organisationer inom funktionsrättsrörelsen bör räknas som viktiga aktörer inom det läsfrämjande arbetet och därmed vara representerade i samverkansarbetet. Likaså bör barn och unga med egen funktionsnedsättning och olika former av lässvårigheter ges möjlighet att företräda sig själva. Delaktighet och ett elevperspektiv är a och o för att hitta lösningar.

I ett av stycken nämns nationella prov som ett medel att mäta elevers läsförståelse. Vi anser att det är ett trubbigt instrument. I årskurs tre och sex mäts avkodning och förståelse i samma moment, och elever får inte använda talsyntes som de kanske annars använder i skolarbetet. Att göra ett nationellt prov mäter dessutom även uthållighet och koncentration, inte endast läsförmåga.

Läsning består av avkodning och förståelse. Elever med språkstörning har lägre språklig förmåga än jämnåriga. De har svårt att avkoda och kommer därför inte heller att kunna visa att de kan förstå innehållet i texten.

Stockholm 2018-10-31

Berit Robrandt Ahlberg
Förbundsordförande Afasiförbundet